

A társadalom

Irta: TURNOVSKY SÁNDOR

1.

A világháboru egyik legszörnyűbb következménye, hogy ma Európában több, mint 30 millió ember él kisebbségi sorban.

A háboru alatt jámbor széplelkek még arról ábrándoztak, hogy ha egyéb nem is, de legalább annyi haszna mégis lesz az emberiségnek a háboru vérzivatarából, hogy megvalósulnak majd a wilsoni elvek s felszabadulnak az összes nemzetiségek a többségi uralmak alól. Nos, még ezen a téren is csak rosszabbodott a háboru előtti helyzet: ma jóval több ember él kisebbségi sorban, mint 1914. előtt. Az a körülmény, hogy egyes államokban az addig kisebbségekként kezelt nemzetiségek jutottak uralomra, nem jelentett mást, mint egyszerű szerepcserét, az elnyomottakból csak újabb elnyomók lettek.

A népkisebbségi sors nagyjában egyforma képet mutat egész Európában. Egyformán érzi minden kisebbség annak a keserves helyzetnek a következményét, hogy nem teljesen egyenjogu polgára az államnak s még ott is, hol jogait látszólag elismerik, ki van szolgáltatva a többség kénye-kedvének.

Természetesen minden kisebbség a maga sérelmét találja a legnagyobbnak, akárcsak a beteg ember, aki úgy érzi, hogy a világegyetem legfájdalmasabb eseménye, hogy most neki fáj valamije. Bernhard Shawtól ered az a találó hasonlat, hogy a szegény ember világnézete olyan, mint a fogfájós emberé, aki sajgó fájdalmában azt képzei, hogy mindenki boldog, akinek nem fáj a foga, mert úgy érzi, ő is boldog lenne, ha fájdalma megszűnnék. Nos, a kisebbségi létből is ilyenfajta fogfájós világnézet fakad mindenütt, ahol nem teljesjogu polgárokként kezelnek széles néprétegeket. Geopolitikai és más körülmények folytán eltérések adódhatnak a kisebbségi sorsban s ugyanolyan foku elnyomásra sem mind egyforma intenzitással reagálnak egyes népcsoportok, de a tömegléleknek az a traumája, amit a kisebbségi sors jelent, mindenütt egyforma s épp oly változatlan, mint ahogy a

könny vegyi összetétele sem változik, akármilyen szemből is fakad.

2.

Az a metamorfózis, amelyen az imperiumváltozás folytán a transilvániai magyarság keresztülment, súlyos meg rázkódtatást jelentett erre a népcsoportra nézve. Kétségtelen, hogy a Magyarországtól leszakított területek közül Transzilvánia magyarsága volt a legfejlettebb, legkulturáltabb magyar népcsoport.

Ennek a népcsoportnak átszervezése a nemzeti kisebbség horizontjára, nem folyhatott le nagy szociális és erkölcsi krízis nélkül. Lényegesen hozzájárult az átalakulás nehézségeihez az a körülmény, hogy ez a sorsdöntő változás ugyszólván teljesen készületlenül találta a transilvániai magyarságot, amely tájékozatlanul állt ugy a világpolitika és világháboru eseményeivel, mint saját osztályhelyzetével szemben. Politikai jogokkal csak a lakosság egy igen jelentéktelen része rendelkezett s a közismerten korrupt választások csak megerősítették azt a közfelfogást, hogy a politika valami „uri huncutság”, urak dolga, melybe a nép egyszerű gyermekének nem lehet beleszólása.

Az a törpe minoritás, mely a háboru előtt kezében tartott minden gazdasági és politikai hatalmat, belenevelt a tömegekbe bizonyos politikai dogmákat. Ilyen dogma volt a magyarság *szupremáciájának* elmélete. Belenevelték generációkba, hogy a magyarság szupremáciája valami természet törvény, Isten különös rendeltetése, melyen változtatni sohase lehet. Aki ezt a dogmát kétségbe vonta, azt anatómával sujtotta a közvélemény. Jászi Oszkár agitációja, mellyel fel akarta világosítani az ország közvéleményét, hogy a legnagyobb dőreség a nemzetiségi kérdést néhány agitátor machinációjának tekinteni csupán s hogy annak demokratikus megoldása létkérdése az ország fennállásának, — nemcsak süket fülekre talált, hanem a hazaárulás vádjában marasztalták el ezt az előrelátó szociológust.

3.

Az új világkonstelláció egy csapásra szétoszlatta az illúziók ködét s a transilvániai magyarság nagyon nehezen tudott felócsudni abból az ideológiából, melyet generációkon át beléje neveltek. Az egész itt élő magyarság tanácstalanul és tehetetlenül állott az új helyzettel szemben. Problémák, melyekkel azelőtt csak hivatásos politikusok foglalkoztak, máról holnapra széles tömegek aktuális létkérdésévé váltak. Nem lehetett továbbra is struccpolitikát folytatni világáramlatokkal szemben. Akarva, nemakarva nemcsak fog-

lalkoznia kellett mindenkinek a politikával, hanem határozott állást is kellett foglalni a feltoluló kérdésekkel szemben.

A legnehezebb helyzetbe kerültek az állami tisztviselők. Az impériumváltozás idején Transilvânia területén több, mint 100.000 magyar köztisztviselő működött, kik természetesen Budapestről kaptak úgy hivatali, mint politikai irányítást. Találón írja Dezséri György, hogy a háboru nemvárt elvesztése valósággal fejbe kólintotta ezt az osztályt, mely a maga „örökkévaló” létéről szentül meg volt győződve. Egyetlen támasza, a mögötte álló államhatalom, kiesett mellőle. A hirtelen változást sem felfogni, sem megérteni nem tudta. Gazdasági alapépitményét elveszítve, csak az az ideológiai fegyverzete maradt, mely már a század elején is elavultnak bizonyult a gyorsan előretörő polgársággal szemben.

Ma már vitán felül áll, hogy az adott történelmi helyzetben az lett volna a helyes magatartás, ha az új államkezeket elismerve, azokon belül folytatja munkáját, ha az új államon belül igyekszik nemzeti kulturáját ápolni és gazdasági életét kifejleszteni. Sajnos abban az időben vajmi gyarországra, másrészt elvonta Transzilvániából a magyarság számára.

A köztisztviselők tulnyomó nagyrésze megtagadta a hűségeskü letételét, megkezdődött a repatriálás, ami egyrészt rettenetes megterheltetést jelentett a lerongyolódott Magyarországra, másrészt elvonta Transilvániából a magyarság legértékesebb társadalmi rétegének jelentékeny részét.

Hogy kit terhel a történelmi felelősség ezért a meg gondolatlan magatartásért, nehéz eldönteni. A román közvélemény az akkori magyar kormányra hártja a felelősséget s akadt Romániában élő magyar író is, aki azt írja, hogy „a budapesti kormány adta ki a jelszót, hogy az államtisztviselők ne tegyék le az esküt, hanem repatriáljanak.” (Cserszegi Lajos: a transilvániai Magyar Párt és a romániai magyarság. Századunk. 1930. évf.) Ezzel szemben budapesti progresszív magyar írók, kik élesen szembenálltak 1919. óta minden magyar kormánnyal s akiknek objektivitása ebben a kérdésben minden kétségen felül áll, azt bizonyítják, hogy a repatriálást Magyarországon mindenki kivétel nélkül veszedelmesnek érezte s Magyarországon senki sem tud olyan kormányintézkedésről, mely az eskümegtagadásra vonatkozott volna.” (Braun Róbert cikke a „Századunk” V. évf. 3. sz.-ban.)

Pontos statisztika nem áll rendelkezésünkre, de hozzávetőleges számítás szerint mintegy 250 ezer magyar polgár vándorolt ki másfélévtized alatt Transilvániából. A kívándorlók háromnegyed része középosztályhoz tartozó magyar,

— ezek kizárólag Magyarországra emigráltak. A többi kivándorolt 50—60.000 főnyi magyarság a munkásság és parasztság soraiból rekrutálódott. A munkásság költözködése leginkább Bucuresti s az ókirályság felé irányult (ami tulajdonképpen nem is kivándorlásnak, hanem belső vándorlásnak tekinthető,) a parasztság pedig Délamerika és Kanada felé emigrált.

A románságra nézve nem jelentett nagy veszteséget a magyar köztisztviselők tömeges kivándorlása. Ha nem is tudta helyük betöltésénél a „the right man of the right place” (megfelelő embert a megfelelő helyre) elvet százszázalékosan érvényesíteni azonnal, de azért minden megüresedett közigazgatási, birói, tanári stb. pozíciót be tudott tölteni a maga embereivel s minden nagyobb zökkenő nélkül uszta meg az első pár átmeneti évet. Sajnos, a magyar közfunkcionáriusoknak az a kisebbik rétege, mely — távolról sem politikai előrelátásból, hanem kenyérokok miatt már a legelső időkben alkalmazkodott az új államrendhez s megmaradt állásában, nem nagy dicsőségére vált a magyarságnak. Ezeknek az opportunus köztisztviselőknek egyrésze idők folyamán korrumpálódott s nagyon dicstelen szerepet töltött be. Ezekből a gerinctelen hivatalnokokból kerültek ki azok a magyar pénzügyi tisztviselők, kik sokkal kiméletlenebb módon jártak el a magyar adózókkal szemben, mint a románok, — azok a birák, kik éppen a magyar jogkereső közönséggel és magyar delikvenssekkel szemben alkalmazták a legkönyörtelenebb mértéket. Lassanként minden kapcsolatot megszüntettek a magyarsággal s igen számosan közülük beható geneológiai vizsgálat után kisütötték valamilyen ükapjuk román származását s ilyen alapon fajilag is igyekeztek beleolvadni a románságba. Erre a nem valami esztétikus asszimilálódásra talál a német mondás: Null von Null geht auf! A magyarság nem vesztett, a románság nem nyert velük semmit...

Az itthon maradt, rezisztáló tisztviselők kálváriája közismert. Fokról fokra züllöttek, jórésük a Lumpenproletariátus nivójára süllyedt. Néhány évvel ezelőtt a Nemzeti Parasztpárt nyugdíjtörvénye juttatott nekik — valóban az utolsó percben — egy falat kegyelemkenyeret...

A magyar középosztály többi rétegei, a szabadfoglalkozásúak, kereskedők, intellektuelek, távolról sem jelentettek nemzeti szempontból, olyan kompakt egységet, mint a köztisztviselők széles rétege.

A transzilvániai magyar intellektuelek: orvosok, ügyvédek, mérnökök jelentős hányada zsidókból került ki. Ez a zsidó intellektuell réteg őszinte, becsületes szándékkal igyekezett asszimilálódni mindenkoron a magyarsághoz s hazafiságukban se a háboru előtt, se a háboru alatt senkinek

sem lehetett oka kételkedni. Impériumváltás után azonban kétségbeejtően nehéz helyzetbe került ez a réteg. Egyrészt az új államalakulat által politikai okokból — a magyarság számarányának csökkentése céljából — támogatott cionista mozgalom távolította el egy részüket a magyarságtól, másokat pedig az a körülmény, hogy Magyarországon egyre nagyobb mérveket öltött s hivatalos színezetet is nyert az intézményes antiszemitizmusnak az a rendje, amely szisztematikusan leszűkítette a zsidóság szerepét a közéletben és gazdaságban. (V. ö. Székely Béla: Az antiszemitizmus története Bp. 1936.) De érzelmi szempontokon felül gazdasági érdekek is a cionista mozgalom felé irányították a transilvániai zsidó intellektuelek egy részét. Nemcsak a zsidó polgárság, de még a románság részéről is nagyobb támogatást remélhetett az a zsidó ügyvéd, orvos, mérnök, aki nem magyarnak, hanem nemzeti alapon álló zsidónak vallotta magát — eltekintve attól, hogy egyrésztük számára nem is indirekt, hanem közvetlen módon, a cionista mozgalomban, sajtóban, Pro Palesztina akciókban való elhelyezkedés gazdasági előnyt, esetleg egzisztenciális elhelyezkedést jelentett s jelent ma is. Ma már aktualitását veszítette az adomabeli zsidó panasza: Könnyű dolga van a keresztény embernek, mert mindenképpen megél, ha szidja a zsidót, az antiszemitizmusból, ha pártolja a zsidót a filoszemitizmusból, — de miből éljen meg a szegény zsidó ember? Nos, Transilvániában igen számos zsidó intellektuel él meg a harmadik alternatívából.

A keresztény magyar intellektuelek boldogulási lehetőségét a kisebbségi sorsból fakadó nehézségektől eltekintve — az általános gazdasági helyzet szabja meg. Az általános gazdasági krízis kimélyülése folytán ez a réteg is a legnagyobb válságba került. Az értelmiség tultengése azonban általános jelenség. Nemcsak a kisebbségi, hanem az uralkodó nemzethez tartozó intellektuelek is súlyos válságba kerültek. Azok a körülmények például, melyek folytán reménytelenül válságos helyzetbe került az ügyvédi kar, épp úgy megszorították a kereseti lehetőséget a többségi, mint a kisebbségi ügyvédek számára.

A transilvániai magyar társadalmi rétegek közül a magyar iparosság tudta leginkább megtartani háboru előtti gazdasági pozícióját. Az új államkeretek között ez a réteg találta meg leghamarább a gazdasági érvényesülés útját és pedig egyszerűen azért, hogy nem sokat törődve a közállapotokkal, nagy szorgalommal és kitartással folytatta a maga munkáját. A magyar társadalomnak ez az értékes rétege, azelőtt is a maga erejére volt utalva. A feudális magyar kormányok nem nagyon igyekeztek segítségére lenni a magyar iparos osztálynak. A magyar iparos tisztában volt

azzal, hogy csak a maga szorgalmára, ügyességére, élelmes-ségére van utalva, — felülről nem várhat semmi támoga-tást. Ha a saját kormánya sem sokat törődött vele, mit várhatott volna egy uj, neki idegen uralmi rendszertől? *Talán éppen ez a magáraulaltság adta meg az erőt a ma-gyar iparosságnak, hogy megtalálja a gazdasági érvényesü-lés utját.* Ez a réteg kiépítette lassanként a maga gazdasági és kulturális szervezeteit s politikailag is annyira szervezke-dett, hogy évek hosszú sora óta a maga soraiból tudott ipa-ros képviselőt küldeni a bucaresti parlamentbe.

4.

Az impériumváltozás folytán a leglényegesebb meta-mofózison kétségtelenül a transzilvániai magyar nagybirto-kos és középbirtokos osztály ment át.

A radikális román agrárreform folytán a magyar birto-kososztály vagyonának jelentékeny részét elvesztette. Tran-silvániában közel 2,500.000 katasztrális hold földet sajátí-tottak ki s ennek a földnek 80 százaléka magyar kézen volt.

A magyar arisztokrácia gazdasági leromlása azonban mégsem volt olyan tragikus, mint ahogy az első pillanatban látszott s mint ahogy a magyar sajtó világgá kürtölte. Az agrárreform — igaz — alaposan megnyirbálta a magyar mágnások vagyonát, de mégsem törte meg teljesen gazda-sági hatalmukat. Az agrárreform fekete levesét sem ették olyan forrón, mint ahogy főzték! Voltak abban a törvény-ben olyan *részek*, melyeken át — befolyásos román fiskáli-sok és politikusok segítségével megindulhatott bizonyos vagyonmentő akció. A főuri birtokok azelőtt is, de különösen az agrárreform hírére több birtokos néven szerepeltek, s így a törvény szerint egy-egy birtokos részére meghagyható bir-tokrészek — sok kicsi sokra megy elvnel fogva egészen szép kis birtoktestekké tevődtek össze. Azután a földbirtokosnak jogában állt kijelölni, hogy melyik birtokrészt engedi ki-sajátítani. Ily módon természetesen a legértéktelenebb hol-dak jutottak a földigénylő parasztság kezére, míg a birtok szine-java a régi birtokos kezén maradt. Az agrárreform után is maradt Transilvániában elég sok 4—5—600 holdas prima birtok, de maradt még néhány 1000 holdas földbir-tok is.

A magyar arisztokrácia azonban más téren is igyeke-zett megnyirbált gazdasági hatalmát helyreállítani. Inten-zív részt kezdett venni a transilvániai bankéletben. A bankokrácia konjunkturája idején mindenütt ott látjuk a bepárnázott ajtók mögött a tettekkel tényező magyar fő-urakat. A történelmi nevek már nemcsak névleg szerepeltek a bankok igazgatósági listáján.

Ami pedig ennek a történelmi osztálynak politikai jelentőségét illeti, az még kevesebb csorbát szenvedett, mint gazdasági hatalma. Az impériumváltozás első éveiben passzív magatartást tanusított, mert teljesen lekötötte, nem annyira a haza, mint a birtoka integritásáért folytatott küzdelem. M helyest pedig úgy ahogy rendbe jött a szénájuk, aktiv részt kezdtek venni a transilvániai kisebbségi politika irányításában. Nem volt valami nehéz feladat. A magyar tömegek még teljes letargiában éltek, tanácstalanul és tájékoztatlanul álltak a világpolitika eseményeivel szemben. A magyar arisztokrácia tradicionális mitlauferei segítségével — a tömegek megkérdezése nélkül máról-holnapra kezébe vette a magyarság vezetését és irányítását — a magyar mult nevében. Annak a multnak a nevében, melynek kétségkívül része volt a katasztrófa bekövetkezésében, annak a multnak nevében, mely megtagadta a magyar termelő rétegektől a jogot a kulturális és gazdasági fejlődés lehetőségéhez.

Nemcsak Romániában, hanem a többi utódállamokban is ehhez hasonló folyamat ment végbe. A csehszlovákiai Magyar Párt vezetőségéről például ezeket írja György Dezső, a Szlovenszkóban élő kiváló magyar költő: „Ugy rendezkedtek be, úgy terpeszkedtek ezen a földön, mintha a közel egymilliót kitevő magyarság az ő személyes tulajdonuk volna, tehát, aki akar valamit, nyugalmas országot és rendet, annak velük kell osztozkodnia, mert ők a gazdák a magyarság felett...”

Ámde ez a kérdés, — a magyar arisztokrácia szerepe a transilvániai kisebbségi életben — már az aktuális politika problémája, melyet ezen rövid szemlénkben nem akarunk érinteni.

Annyit azonban mégis csak szükségesnek tartunk megállapítani, hogy véleményünk szerint a kisebbségi sorsra került transilvániai magyarság számára csak egyetlen életlehetőség, egyetlen járható ut áll nyitva és ez a demokrácia útja. Az itteni magyarság létérdeke, hogy támogasson minden olyan törekvést, mely a mult mérgezett légkörét enyhíti s amely megnyitja az utat új átértések és új kooperációk felé. Jászi Oszkár már 1920-ban figyelmeztette a transzilvániai magyarságot, hogy gravamenális politika folytatása helyett, minden igyekezetével keresse meg a kooperáció módját a románság értékes demokratikus rétegeivel.

Ez a figyelmeztetés ma is aktuális. A román nép alapjában véve türelmes és jóindulatu. His igaz van Jászi Oszkárnak, lehetetlen, hogy a magyar parasztság lelke ne értse a román parasztság lelkét, a román intellektuel-társadalom a magyar szellemi munkástársadalom törekvéseit abban a pillanatban, amikor szolidaris érdekeik szempontjából nyugodt kritikizmussal fogják nézni helyzetüket.